

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”
Кафедра української філології та загального мовознавства

СЛОБОЖАНСЬКА БЕСЕДА – 7

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції*

(6 листопада 2013 р., м. Луганськ)

Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2013

УДК 811.161.2(063)
ББК 81.2Укр
С48

Рецензенти:

- Горошкіна О. М.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.
- Ігнатська С. Є.** – кандидат філологічних наук, професор Інституту гуманітарних проблем ДВНЗ „Національний гірничий університет”.

С 48 **Слобожанська бесіда – 7.** У мові-любві Тарасове слово : зб. ст. : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (6 листоп. 2013 р., м. Луганськ) / за ред. проф. К. Д. Глуховцевої. – Вип. VII. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 280 с.

Цей збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції „Слобожанська бесіда – 7”, на якій відбувся обмін результатами наукових досліджень та досвідом вивчення Шевченкової мови, висвітлення образу Великого Кобзаря в українській художній літературі, зокрема у творчості письменників Луганщини, збереження та фіксація інформації, записаної від інформантів старшого покоління, а також розгляд актуальних проблем вітчизняного й зарубіжного мовознавства у світлі відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка.

Видання прислужиться науковцям, учителям, студентам, учням шкіл усіх типів, абітурієнтам, широкому колу читачів.

УДК 811.161.2(063)
ББК 81.2Укр

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 4 від 29 листопада 2013 р.)*

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013

З М І С Т

**ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СЛОБОЖАНЩИНА.
ВЕЛИКИЙ КОБЗАР У РОЗПОВІДЯХ І СПОГАДАХ.
ШЕВЧЕНКО І НАРОДНЕ СЛОВО**

Глуховцева К. Д. Мовна практика Тараса Шевченка і напрями формування загальнонаціональних норм української мови.....	9
Авдійчук К. Постать Шевченка в спогадах моєї бабусі.....	18
Биковська К. „Кобзар” Тараса Шевченка у нашому домі.....	20
Вакуленко Х. Невмируще слово Шевченка.....	22
Глуховцева І. Я. Де живуть земляки Кобзарєвої Катерини?..	25
Дзюба К. У спадок дітям.....	26
Зенкова В. Творчість Тараса Шевченка (на матеріалі спогадів родини Бондарєвих).....	28
Ллюшина К. О. Кобзар та народне слово.....	30
Каторгіна Д. Тарас Шевченко устами своїх послідовників...	32
Клименко Т. Мовний портрет Великого Кобзаря в розповідях його сучасників.....	34
Колеснік О. „Кобзарик” Тараса Шевченка в розповідях та спогадах наших земляків.....	37
Ляшова М. Спогади про Тараса Шевченка.....	39
Малахова Н. Ім’я Великого Кобзаря в культурній спадщині України та світу.....	41
Марунєвич Я. Шевченкове ім’я на Сватівщині.....	44
Неживий О. І. Тарас Шевченко і Луганщина.....	45
Онуфрійчук В. Українські митці про Тараса Шевченка.....	49
Орлова А. Чи бути пам’ятнику Шевченку в Стаханові?.....	51
Пінчук Т. С. Сила Шевченкового слова.....	56
Почтарєнко Ю. Шевченкові думки переживуть віки.....	58
Спірідоновна А. В. Тарас Шевченко в житті й творчості Бориса Грінченка.....	61
Страмцова О. Шевченкові думки переживуть віки.....	65
Тодуряк Л. Ім’я Великого Кобзаря на карті Донбасу.....	67

Отже, значення Шевченка важко переоцінити. Його творча спадщина та внесок відіграли ключову роль у становленні нової української культури та й до сьогодні є ваговою частиною духовного життя.

Література

1. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко. – Донецьк : Сталкер, 2008. – 368 с.

Олена Єфріна

(Національний гірничий університет)

ОСОБЛИВОСТІ МОВОТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Як зауважують дослідники творчості Тараса Шевченка, у його мові органічно злилися пісенний фольклор і усна оповідь, доповнені всім тим, що збереглося від давніх мов, уживаних у Київській Русі і в Україні. Шевченко надав літературній мові внутрішньої естетичної впорядкованості, збагативши народнорозмовну мову органічним уведенням у неї елементів з інших джерел і тим самим віддаливши мову літератури від побутової мови. Стихія живої розмовної мови дуже позначається на його творах. У його поезії немає ні твердого /р/ (типу *вечера, гараче*), ні вставного /л/ (типу *деревляний, соломляний*), ні приставного /г/ (типу *гобідати, гочерет*), ні /к/ замість /т/ (кісто<тісто). Але він не уникає спеціально /о/ в новозакритих складах, напр.: *Співай про Матрьюшу, Про Парашу, радість нашу, Султан, паркет, шпори, – От де слава!!!* [2, с. 67] („Гайдамаки”).

У його творах *тойд* переважає над *тоді*, напр.: *Тойді Катерина Буде собі московкою, Забудеться горе; А поки що, нехай люде Що хотять говорять* [2, с. 27] („Катерина”) або: *Тойді ж, мої любі, як мене не стане, Згадайте про мене, про мою Мар'яну* [2, с. 135] („Катерина”).

У ранніх поетичних творах Т. Шевченка простежуються окремі народнорозмовні риси Середньої Наддніпряни. Зокрема, реалізація фонему /е/ в ненаголошеній позиції звуком [н]: *ледви, ледви-ледви*, напр.: *В руках чоботи, на плечах Латана*

торбина У старого; а дитина! Сердешина дитина! Обідране; ледви-ледви Несе поженята... [2, с. 132] („Катерина”).

Поодиноке збереження давнього [о]. Вітчизняний мовознавець В. Русанівський зазначає, що Тарас Шевченко не уникає спеціально [о] в новозакритих складах. Водночас автор уживає [і] та [е] в новозакритому складі на місці давнього [е], очевидно, під впливом місцевої вимови (*вечірниці*), напр.: *А своєї ся крихотка Надо мною ляже Та про долю, моє горе, Чужим людям скаже...* [2, с. 131] („Катерина”).

Відсутність приставного [в] перед [у] та [о], напр.: *Вичуняла Катерина, Одсуне квартиру, Поглядає на улицу, Колише дитинку* [2, с. 28] („Катерина”).

Уживання приставного [і], напр.: *Цікаві (нігде правди діти) Підкралися, щоб ізлякати; Коли подивляться, що вбитий, – З переполоху ну втікати!* [2, с. 17] („Причинна”). Уживає Тарас Шевченко [хв] на місці [ф], напр.: *Акуте, натилась! Наша, наша придалась! Червоні хвартушина: Роду чесного дитина* [2, с. 138] („Мар'яна-черниці”).

Суфікс *-ова-* додає поетичному тексту особливого звучання. Поет уживає його частіше як стилістичний засіб, напр.: *Він багатий, одинокий – Будеш пановати; або Не хочу я пановати, Не піду я, мамо!* [2, с. 55] („Тополя”).

Уживання прийменників і префіксів *од-*, *зо-* та прийменника *надо* увиразнює поетичне слово Шевченка, напр.: *Вона все ходить, з уст ні пари. Широкий Дніпр не гомонить; Розбивши, вітер, чорні хмари, Ліг біля моря одпочить* [2, с. 14] („Причинна”); *Пошукаю в чорних хвилях, На дно моря кану. Найду його, пригорнуся, На серці зомлію* [2, с. 19] („Думка”); *Багатого губатого Дівчина шанує; Надо мною, сиротою, Сміється, кепкує* [2, с. 20] („Думка”).

Функціонування форми кличного відмінка множини, зокрема *люде*, простежуємо в більшості ранніх творів Тараса Шевченка: *Вибачайте, люде добрі, Що козацьку славу Так навмання розказую, Без книжної справи* [2, с. 125] („Епілог”).

Зрідка вживане закінчення *-а* в родовому відмінку іменників чоловічого роду (у літературній мові – флексія

От
творча
становлен
вагомою

1. П
Сталкер,

ОСОБ

Як
його мов
доповнен
Київські
внутрішн
народног
інших д
побутов
позначає
(типу в
соломля
замість
новозакр
Парашу,
слава!!!
У
Катери
нехай м
Тойді ж
мою Ма
У
окремі
Зокрема
[и]: лед

-у), напр.: *Так і ходять. І за нею Козаки ходили, Поки вдова без сорома Дочку породила* [2, с. 141] („Утоплена”).

Використання займенника *сей*: *Згадай же хто-небудь її на сім світі, – Безславному тяжко сей світ покидати. Згадайте, дівчата, – вам треба згадати!* [2, с. 65] („Гайдамаки”). Повна нестягнена форма прикметників, порядкових числівників, прикметникових займенників та зрідка дієприкметників, напр.: *А он старе Монастирище, Колись козацьке село, Чи те воно тойді було?.. Та все пішло царям на грище* [2, с. 333] („Сон”).

Отже, Тарас Шевченко свідомо використовував народнорозмовні елементи у творах раннього періоду, надаючи перевагу тим, які функціонували в живому мовленні, сприймалися природно, були зрозумілими читачам. Шевченкове слово, його поетична мова запалювали серця мільйонів патріотичним вогнем. Поет оповивав крилом слави українську історію. Звісно, оскільки українська літературна мова в цей час тільки-но творилася, у мові того чи того письменника складно виділяти загальнолітературні й діалектні елементи. І все ж не можна не зауважити, що Шевченко, який добре знав фольклор і відчував наддіалектність його мови, зробив ще один крок назустріч тому, що не роз'єднує, а об'єднує всі українські діалекти, – назустріч виділенню їхніх спільних рис.

Література

1. **Домацький В.** Критичний розгляд над текстом Кобзаря / В. Домацький. – К., 1907. – С. 24. 2. **Шевченко Т.** Кобзар / Тарас Шевченко. – К.: „Дніпро”, 1980. – 612 с.

Альона Лаптева

(ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”)

СИНОНІМІЧНИЙ РЯД ДО ЛЕКСЕМИ ЖІНКА У
ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

*Немає людини, здатної розгадати жінку, що тримає
свою тасмицю впродовж життя, як тримає власну честь...
(Марія Матіос)*

146

Поряд з величними постатями героїчних борців, народних месників, історичних діячів визвольного руху у творчості Тараса Григоровича Шевченка проходить прекрасний своєю моральною силою і чистотою образ жінки, для більш глибокого й яскравого змалювання та передавання якого автор використовує досить широкий та різноманітний синонімічний ряд.

Мета нашої статті – це виявлення у творах Кобзаря цього спектра лексем, якими митець послуговується для більш колоритної передачі образу жінки.

Так, у поемі „Катерина” автор використовує такі синоніми до слова „жінка”:

*„А дівчина гине...
Якби сама, це б нічого,
А то й стара мати,
Що привела на світ Божий,
Мусить погибати...”* [1, с. 65].

Або ще такі:

*„Кличе мати вечеряти,
А донька не чує...”* [1, с. 66].

Мати-вдова постає в поемі „Сова”. Для більш емоційної передачі цього образу Тарас Григорович послуговується такими словами:

*„Пішла й вдова з матерями
З дрібними сльозами...”* [1, с. 232],

а ще:

*„Плаче мати в хаті,
А дівчина в гаї,
Поплакала чорнобрива,
Та й стала співати...”* [1, с. 233].

Досить цікавий синонімічний ряд до лексеми „жінка” простежуємо у творі „Причинна”: „русалонька”, „ворожка”, „матір”, „дівчинонька”, „ненька”, „молоденька”, „сиротина”, „голубонька”, „відьма”, „гадина”, „нехрещена”, „подруженька” та інші.

Поема „Наймичка” репрезентує читачам ще такі синоніми:

147